

“Одил судлов – 2030”: Ўзбекистон суд тизимини модернизация қилишнинг янги босқичи

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ишончли ҳимоя қилиш, судларнинг мустақиллиги ва очиқлигини таъминлаш давлат сиёсатида устувор йўналишлардан бирига айланди. Бу жараённинг мантиқий давоми сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Одил судлов – 2030”: Янги Ўзбекистонда инсон ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилувчи халқчил ва адолатли суд тизимини барпо этиш стратегияси тўғрисида”ги Фармони қабул қилиниб, суд тизимини институционал, ташкилий ва технологик жиҳатдан янада такомиллаштиришнинг узок муддатли йўналишлари белгилаб берилди.

Мазкур ҳужжатнинг асосий мақсади инсон қадрини улуғлаш, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини суд орқали ҳимоя қилишни янги босқичга кўтариш, суд жараёнларига замонавий ҳуқуқий механизмларни жорий этиш ҳамда халқчил, мустақил ва адолатли суд тизимини шакллантиришдан иборат.

Шу нуқтаи назардан, “Одил судлов – 2030” стратегияси нафақат судларнинг ташкилий тузилмасини такомиллаштириш, балки **судга мурожаат қилувчи шахснинг ҳуқуқий ҳимоясини кучайтиришга қаратилган комплекс ислохотлар дастури** сифатида намоён бўлади.

Стратегияда суд-ҳуқуқ тизимини ривожлантиришнинг ўзаро боғлиқ бўлган **олтита** устувор йўналиши белгиланган.

Биринчи йўналиш – **“халқчил суд”** тамойили. Унда судлар фаолиятининг очиқлиги ва шаффофлигини таъминлаш, фуқароларнинг суд жараёнлари ҳақида ахборот олиш имкониятларини кенгайтириш ҳамда суд тизимида бўлган ишончни ошириш вазифалари белгиланган. Бу ёндашув судни фақат низоларни ҳал қилувчи орган эмас, балки фуқаронинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилувчи очиқ ва қулай институт сифатида шакллантиришни назарда тутди.

Иккинчи йўналиш – **“адолат кўрғони”** тамойили бўлиб, судьяларнинг мустақиллигини мустаҳкамлаш, инсон ҳуқуқларининг устуворлигини таъминлаш ҳамда суд фаолиятига ташқи таъсир ва аралашувларнинг олдини олишга қаратилган.

Учинчи йўналиш – **“кафолатланган адолат”**. Мазкур йўналиш суд қарорларининг қонуний, адолатли ва асослантирилган бўлишини таъминлаш, бузилган ҳуқуқларни суд орқали тиклаш кафолатларини кучайтиришни назарда тутди.

Тўртинчи йўналиш – **“адолат посбонлари”** бўлиб, судьяларнинг касбий маҳоратини, маънавий фазилатларини ва адолат мезонларига қатъий риоя қилишини таъминлашга қаратилган.

Бешинчи йўналиш – **“рақамли одил судлов”**. Бунда суд иш юритувини рақамлаштириш, ахборот технологияларидан кенг фойдаланиш ва фуқароларнинг судга мурожаат қилиш жараёнини соддалаштириш назарда тутилган.

Олтинчи йўналиш – **“халқаро эътироф”** бўлиб, инсон ҳуқуқлари соҳасидаги илғор халқаро стандартларни миллий суд амалиётига татбиқ этишга қаратилган.

Стратегиянинг муҳим жиҳатларидан бири суд қарорларини қайта кўриб чиқиш механизмларини такомиллаштириш билан боғлиқ.

2027 йил 1 июлдан бошлаб умумюрисдикция ва маъмурий суд йўналишларида ишларни қайта кўриб чиқиш ваколатига эга бўлган **худудлараро судларни ташкил этиш** назарда тутилган. Шу билан бирга, апелляция, кассация ва тафтиш инстанцияларининг ваколатларини қайта тақсимлаш белгиланган.

Бундай институционал ўзгаришлар суд қарорларини қайта кўриб чиқиш жараёнида холислик, мустақиллик ва самарадорликни оширишга қаратилган. Айниқса, фуқаролар ва тадбиркорлик субъектларининг бузилган ҳуқуқларини ўз вақтида тиклаш масаласига алоҳида эътибор қаратилиши суд ҳимоясининг амалий самарадорлигини ошириш нуктаи назаридан аҳамиятлидир.

Суд ислохотларининг энг муҳим мезонларидан бири - фуқаронинг судга қанчалик осон ва қулай мурожаат қила олиши ҳисобланади.

Шу жиҳатдан, стратегияда 2027–2030 йилларда аҳоли сони, судларга келиб тушаётган ишлар ҳажми, судьяларнинг иш юкламаси ва ҳудудий хусусиятлардан келиб чиққан ҳолда **фуқаролик ишлари бўйича туман ва шаҳар судларини босқичма-босқич ташкил этиш** назарда тутилган.

Бу норма, аввало, аҳолига суд хизматларини ҳудудий жиҳатдан яқинлаштиришга қаратилгани билан аҳамиятли. Айниқса, чекка ҳудудларда яшовчи фуқаролар учун судга мурожаат қилиш билан боғлиқ вақт ва харажатларни камайтириш суд ҳимоясидан фойдаланиш имкониятини кенгайтириши мумкин.

Шунингдек, суд биноларида **“ягона дарча”** тамойили асосида хизмат кўрсатиш офисларини ташкил этиш режалаштирилган. Ушбу офислар орқали фуқаролар ахборот олиш, процессуал ҳужжатларни топшириш ва рақамли суд хизматларидан фойдаланишда амалий ёрдам олиш имкониятига эга бўлади.

Стратегияда жиноят ишлари бўйича суд назоратини кучайтиришга ҳам алоҳида ўрин берилган.

2027 йил 1 июлдан бошлаб тергов судьяларига процессуал мажбурлов чоралари билан боғлиқ айрим масалаларни кўриб чиқишда шахсни ушлаб туришнинг қонунийлиги ва асослилигини текшириш, гумон қилиш ёки айблов эълон қилиш учун асослар етарлилигини баҳолаш ваколатларини бериш назарда тутилган.

Шу билан бирга, шахсининг конституциявий ҳуқуқларини бевосита чеклаш билан боғлиқ айрим тезкор-қидирув тадбирларига судлар томонидан санкция бериш механизмларини жорий этиш масаласи ҳам белгиланган.

Бу ўзгаришларнинг умумий йўналиши суд назоратининг процессуал аҳамиятини ошириш ва шахсининг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш механизмларини кучайтиришга қаратилган.

Суд тизими самарадорлигининг муҳим шартларидан бири - қонун нормаларининг судлар томонидан бир хил қўлланилишидир.

Шу мақсадда 2027 йил 1 августдан бошлаб Олий суд Раёсати томонидан ягона суд амалиётини шакллантирувчи қарорларни очиқ эълон қилиш ва

янгилаб бориш амалиёти – “Прецедентлар” реестрини жорий этиш белгиланган.

Бундан ташқари, суд амалиётини шакллантириш жараёнига илмий доиралар, малакали мутахассислар ва фуқаролик жамияти институтлари вакиллари жалб қилиш мақсадида жамоатчилик асосидаги экспертлар кенгашларини ташкил этиш чоралари назарда тутилган.

Мазкур ёндашув ҳуқуқни қўллашда аниқлик ва барқарорликни таъминлаш, суд қарорларининг асосланганлигини ошириш ҳамда турли судлар амалиётидаги тафовутларни камайтиришга хизмат қилиши кўзда тутилган.

Судьянинг асосий вазифаси - одил судловни амалга ошириш. Шу сабабли судьяларнинг ташкилий ва маъмурий вазифалар билан ортиқча банд бўлиши суд ишларини самарали кўриш имкониятига таъсир қилиши мумкин.

Шундан келиб чиқиб, стратегияда **2028 йил 1 январдан бошлаб суд маъмурчилиги (Court Administration) институтини жорий этиш** назарда тутилган. Ушбу институт судларнинг ташкилий, моддий-техник, молиявий ва ахборот-таҳлилий жиҳатдан таъминланиши, рақамлаштириш жараёнларини мувофиқлаштириш ҳамда суд аппарати ходимлари билан ишлаш вазифаларини амалга ошириши кўзда тутилган.

Бундай ёндашув судьяларнинг бевосита одил судловни амалга оширишга кўпроқ эътибор қаратиши учун ташкилий шароит яратишга қаратилган.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, “Одил судлов – 2030” стратегияси Ўзбекистонда суд-ҳуқуқ тизимини ривожлантиришнинг янги босқичини белгилаб берувчи комплекс дастур сифатида намоён бўлади. Унда судларнинг мустақиллиги, фуқароларнинг судга мурожаат қилиш имкониятлари, суд қарорларини қайта кўриб чиқиш механизмлари, суд назорати, суд амалиётининг бир хиллиги, рақамлаштириш ва суд маъмурчилиги каби ўзаро боғлиқ масалалар қамраб олинган.

Стратегиянинг амалий аҳамияти шундаки, суд ислохотларининг марказига нафақат суд тизимининг ички ташкилий тузилиши, балки **фуқаронинг суд орқали ҳуқуқий ҳимояланиш имконияти** қўйилмоқда.

Хусусан, судларни аҳолига яқинлаштириш, “ягона дарча” хизматларини жорий этиш, рақамли технологиялардан фойдаланиш, суд қарорларини қайта кўриб чиқиш тизимини такомиллаштириш ва ягона суд амалиётини шакллантириш каби чоралар суд ҳимоясининг очиклиги, қулайлиги ва самарадорлигини оширишга қаратилган.

Шу маънода, “Одил судлов – 2030” стратегиясини суд тизимини оддий ташкилий жиҳатдан қайта қуриш эмас, балки **инсон ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилувчи, фуқаро учун очик ва қулай, рақамли ҳамда институционал жиҳатдан мустақил суд тизимини шакллантиришга қаратилган узок муддатли ислохотлар дастури** сифатида баҳолаш мумкин.

Х.А.ИНОМОВ
Фуқаролик ишлари бўйича
Фарғона туманлараро суди судьяси